ספרות

עפרי אילני מבקש חנינה משמעון פרס } יוני ליבנה מחפש את אמא עם יואב אלוין } אריק גלסנר

כועס על ארנון גרונברג } צליל אברהם חוזרת לניינטיז

sifrut@yedioth.co.il

ניקוי אורוות

לאה איני הייתה חייבת להיחלץ מהבוץ הטובעני של ספרה הקודם, אז היא הרחיקה עד טקסס וכתבה סיפור שמח על סוסים ועל קקטוסים, רק כדי לחזור עם אותה מסקנה: המערב הפרוע זה כאן

רונה קופרבוים // צילום: יונתן בלום

איפור: נעמי דלאל, צולם בפארק נחשונית

אין לה רישיון מפני שהיא מע־דיפה לא להרוג אף אחד. לאה איני היא אישה מתחשבת. "יש לי יותר מדי חופש בראש ואני חולמנית ולא סומכת על עצמי שאתרכז בכביש. די נראה לי שזה ייגמר במוות. אז אני עולה על אוטובוסים והולכת הרבה ברגל". בספר החדש שלה, 'סוסית', היא הגיעה בשיטה הזאת עד אל־פאסו, טקסס. "אני מנצלת את הספרות כדי להגיע לכל מקום ולהיות כל דבר. הכתיבה שלי פרועה, אבל במציאות אני פוחדת לעלות על אופניים. סקטים בכלל נראה לי כמו משהו שצריך להוציא מחוץ לחוק. אנשים שרוכבים על סקטים בפירוש משלכים את חייהם".

אבל בהתחשב בעובדה שכתבת ספר שלם סביב סוסים, מן הסתם רכבת לא מעט בחייך.

"מעודי לא רכבתי על סוס. גדלתי לצד החיה הזאת באווירה מאוד מעשית בילדותי. נכון שלאבי הייתה מאות מספא לסוסים בדרום תל־אביב, אבל הכי קרוב שהגעתי אליהם זה ליטוף כשהייתי באה לבקר אותו בעבודה. זאת הייתה מעין תחנת תדר לוקן לסוסים שסחבו עגלות של סחורות, והדיטים, ירקות וגרוטאות משוק הפשפשים בשנות ה־60 וה־70, ומדי פעם כשקרקס היה חונה בגני התערוכה אבי היה אחראי על מזונם של הסוסים. הייתי מצ־טרפת אליו, אבל מעולם לא עליתי על גב סוס. לא צריך לרכוב על סוסים כדי לכתוב עליהם. כתבתי את 'סוסית' פשוט כי הייתי זקוקה לספר הזה".

'ורד הלבנון', ספרה הקודם, הותיר את איני במצב נפשי רעוע. זו הייתה יצירה אוטוביוגרפית על ילדותה והתבגרותה כבת לניצול שואה מקוהילת סלוניקי, שביצע טקסי הכאה סדיסטיים בילדיו וסיפר ללאה הילדה את כל מה שלא הייתה צריכה לשמוע. הספר, שניתן להגדיר כרומן מזאה אישי ופוליטי, זיכה את איני בלא מעט פרסים והפך לאחד האירועים הספרותיים החשובים והמ־עניינים של 2009.

"פתחתי מרתף נעול עם הספר הזה", היא אומרת היום. "דברים שאנשים התביישו להגיד אפילו בטיפולים פסיכולוגיים. כי איך כועסים על הורים בניצול שואה, שעברו בעצמם מדורי גיהנום? 'ורד הלבנון' הרים מכסים של הכחשות ושל בושות ושל סודות שלא העזו להוציא אותם לאור. קיבלתי טלפונים מבנים של בניצולי שואה שהעזו פתאום להורות שההורים היו אלימים וחו־לים. אנשים שברחו מהארץ כי הם לא יכלו לחיות עם ההורים האלה, שזוכים למעמד של קורבנות קדושים. שלחו לי שירים, צילמו תערוכות, מישהי התקשרה והעבירה לי את הפסיכולוגית שלה. מי־שהו כתב לי שבזכות הספר הוא לא לקח את חייו.

"כלומר, הסיפור הוא סיפור פרטי שלי, אבל אנשים הפכו להיות בני בית בתוכנו, ועבורי זה היה סוחט. לא ידעתי איך להתמודד עם זה. הכל חדר פנימה. אנשים מחכים לדבר איתי אחרי הרצאות שלי ופורצים בבכי תמורורים, ואחר כך אני צריכה לחזור הביתה ולהעמיד מדיה. לפעמים אני חוזרת ונשכבת על הספה עם שקית סנפרוסט על הראש. שיתפו אותי בעשרות סיפורי חיים מורעלים כך שנזקקתי למשהו שמם בדחיפות. וככה פתאום נד־כרתי שיש לי את 'סוסית' הנחמדה במגירה, ודה־רתי עליה לחופשי".

'סוסית' נכנסה למגירות של איני כמה שנים לפני שנכתב משפט אחד ב'ורד הלבנון'. איני, בעלה ובתם עברו אז לגדרה. "אצלי החושים עו־בדים באופן מאוד סלבי, ובתור רוצחת קקטוסים תל־אביבית פתאום תקפו אותי השדות והירוק והצופיות ויונקי הדבש והשיחים והעצים. לגמרי השתגעתי".

ספרי הפרוזה של לאה איני

גיבורי קיץ < 1991
גאות החול < 1992
מישהי צריכה להיות כאן < 1995
הרדופים: סיפורים מורעלים על אהבה < 1997
אשתורת < 1999
סדומאל < 2001
ענק, מלכה ואמן המשחקים < 2004
ורד הלבנון < 2009
סוסית < 2012

"בתור מי שגדלה באזור המוסכים והתעשייה של תל־אביב, הנוף הזה שיגע אותי. טוב, זה לא אחו אנגלי או משהו, כן? אבל לעומת הקוביות האפורות של העיר זה שינוי דרמטי. וככה התח־לתי לכתוב את 'סוסית' – מתוך התלהבות עמוקה ואידיאלית של 'גיליתי את חיי הכפר', וזה היה צריך להיות סיפור קליל וכיפי. אבל מתישהו באמצע לקיתי בדכדכת של סופרים והעסק תפס תפנית עצובה. אז גנזתי אותו. חזרתי אליו שוב אחרי 'ורד הלבנון' כי ידעתי שהוא ישמח אותי".

המציאות היא לא מציאה גדולה. לאה איני מתרחקת ב'סוסית' (הוצאת כנרת־זמורה־ביתן) מהריאליזם של 'ורד הלבנון' ונוחלת לתחומי הגרוטסקי, המופרך והקרקסי. זה רומן על סוסים צוהלים וקקטוסים טקסניים בכיכובה של גלריית דמויות תמוהות: נגר מצ'וראיסטי, כוכבת פורנו גדרתית עם מבטא ספרדי, פוליטיקאי מגמגם ושושלת משפחתית מרובת סודות. ויש בו גם, או במיוחד, סיפור אהבה בין סאשה הגיבורה לאביר על הסוס הלבן – גלגול מאוד לא שגרתי של הפ־נטזיה הרומנטית. "אני לא רוצה לספר מה ברזיוק קורה שם כי זאת הפתעה", אומרת איני. "אבל עליהם נאמר עוד סיפור אהבה כזה והבנדנו".

באף אחד מספרי הפרוזה שלך למבוגרים אין סי־פור אהבה סטנדרטי, וגם הפעם, עד שאת בבר טובלת ברומנטיקה, זה פרווירטי ומשונה.

"מה שסטרייט לא מעניין אותי. גבר ואישה שמתאהבים ומקימים בית ומשקים עציצים, הד־רמה של הבורגנות, לא מעניינת אותי. לכן הסי־פורים שלי כאילו ריאליסטיים, אבל הם לא. כי אני מסתכלת יותר על האין מאשר על היש, וזו בעיניי תמצית האמנות – כל פעם להציע בראי־שית חדש. שם החטא הוא העז ביותר והתיקון הוא העז ביותר".

בפעם הקודמת שאיני התנסתה בסיפור אהבה – 'גאות החול' מ'92 – היא בראה אלמנה שעובדת לגור באוהל על הקבר של בעלה שמת בתאונת אימונים בצה"ל. בפעם השנייה שכתבה על אהבה, בספר 'סדומאל' מ־2001, הגיבורה רוצחת את אמא שלה על ידי גיהוץ, כנקמה על כך שאביה הטריד אותה מינית. הגיבורה מבתרת את הגופה ומשליכה את התנחתים לכלובים בספארי, ואחר כך מאמצת שלוש קשישות כדי שישמשו לה תחליף אם וילד־מדו אותה אהבת אם מתוקנת. אולי בגלל דברים כאלה זכתה איני לתואר 'טרוריסטית ספרותית' מידי פרופ' יגאל שוורץ, העורך שלה, שמאמין כי "איני היא הסופרת המוכשרת והנועזת בדור שלה. אין אף אחד שמרשה לעצמו לעשות מה שהיא עושה. היא הולכת הכי רחוק מכולם".

איני נאלצת להסכים: "לא מעניין איני לספר מה שכולם מספרים, להסתכל על העולם בסלח־נות ולהגיד 'העולם מלא צרות וקונפליקטים' – שזו מילה שמאוד אוהבים בלימודי ספרות – 'ומ־תישהו בסוף זה יתוקן'. אני רוצה לומר שהעולם הוא כאוטי, ומהעמדה הזאת הסיפור תמיד יהיה יותר קיצוני, יותר מקורי, יותר מערער. וזה אומר סיפורים שמציעים חלופה שאינה מתקבלת על הדעת המסובכת והמהוגנת. מכובד ומהוגן זה חלקן שאנחנו מורחים כדי לא להרגיש את החספוס, את העוקץ. ספרות צריכה לייצר חיכוך".

את יודעת שמי שיוגיע לסוסית' בתקווה לקבל עוד 'ורד הלבנון' יתאכזב.

"נו מה, אני אמורה לעשות מכון גמילה מ'ורד הלבנון'? תמיד הייתי נאמנה לטירופים שלי. אני משתנה מספר לספר, ומי שרוצה לקרוא אותי צריך להיות מוכן לעלות על הכדור הפורח. אנשים לא כל כך יודעים איך לאכול אותי. הם קוראים נניח ספר אחד שלי ונהנים, ואז מתאכזבים מהספר הבא כי הוא לא באותו סגנון. סגנון זו מילה מגוחכת בעיניי. אין לי לשון־על. יש הרבה סופרים שיש להם לשון־על. הסיטואציות מתחלפות, העלילות והגיבורים מתחלפים, אבל הלשון שלהם היא אותה לשון. זו לשון של מספר הישוב ליד מדורת השבט. בשבילי כל ספר הוא כוכב אחר, שיש לו תכונות שונות מכדור הארץ – קרקע אחרת, הרכב אוויר אחר. כל בריאה היא ייחודית, ויש לה את הלשון והמבנה והמוזיקה שלה והעמדה שלה".

אם נשתמש ברימוי סוסי, את אוהבת לבעוט.

"אני לא סופרת בורגנית. אני בנאדם קיצו־ני. אני נראית חנונה – משקפופרית עם סוודר שגרה בגדרה – אבל אל תטעי בי, אני פאנקיס־סטית. אני גם משלמת על זה מחיר. אי אפשר להיכנס לקאנון עם חומרים כאלה. בשביל זה צריך ששומרי הסף יילכו מעבר לצביעות ולשמ־רנות ולא יחפשו כתיבה ש'מכבדת' את הספרות העברית. ספרות צריכה להיות ההפך ממכובדת. כולם פה קנאים, וזה כולל גם את הסופרים. הם יודעים מה ראוי ומה לא ראוי לכתוב. אני לא מוכנה לספר את הסיפור שרוצים שאספר – את סיפור הספרדייה, סיפור העניים, סיפור המז־רחים, סיפור האישה. אף פעם לא סיפרתי לפי התלם. הסיפורים שלי תמיד היו אחרים ומוזרים. אני גם לא רוצה שהסיפורים שלי יהיו תקינים ספרותית.

"סופרת אחת, מוכרת, אמרה לי פעם בעקבות הספר 'גאות החול': 'את יודעת לאה, אנחנו מע־מידים את הגיבורים שלנו בכל מיני מצבים. אבל זה שאצלך אלמנת החייל מתבוננת בערווה שלה מרוב געגועים אליו, ומגלה שם שערה לבנה – זה דבר שאסור לנו לעשות'. זאת נזיפה מוסרנית. כשהרוגז מולאם, כנראה מותר להתאבל עליו רק בטקסים ממלכתיים, או להשתגע בבית, כשלא רואים. ואגב, אין לי ספק שלסופרת ההיא יצא לו־כוב על סוס, ואולי גם יש לה סקטים ואופניים".

"עובדות אינן מסנות את מהלך החיים", כות־בת איני ב'סוסית'. "הם יוצאים אל הפועל כתוצאה משילוש גרעיני: שיבושים, הפרעות וסטיות". ויש הרבה מאוד מאלה ברומן. זו יצירה סלפסטיקית, קריקטורית, שמשלבת בין סצינות זימה, סצינות קרב וסיפורי מערב פרוע. ניכר שאיני השתעשעה מהכתיבה, והיא גם מספרת שכתבה "בשמחה ובצ־חוק ומשלב מטים גם בסקרנות, כי רציתי לראות מתי בני הווג כבר מתנשקים".

מה לך ולטקסס?

"לא הייתי בטקסס אף פעם, אבל כשבעלי היה צעיר הוא השתתף במשלחת מטעם חיל האוויר לאל־פאסו. זה הצטייר לי כחור נידח ומערב פרוע ורציתי לכתוב עליו. הדמויות האלה פשוט צצו אצלי. רציתי לכתוב מחווה לספרות אמרי־קאית נוסח דיימן ראניון ואו הנרי, בניגוד לרומן האמריקאי הסדור והמהוגן והמובנה שבא לחנך את הקורא. אבל למרות שהסיפורים משתוללים, אני כן רוצה לומר בהם משהו רציני. זה נראה ליצני ומבודח אבל שום דבר לא באמת סתם. אני לא אחת כזו שעושה סתם, אפילו כשאני רוצה. בסופו של דבר אנחנו פה הרבה יותר מערב פרוע מאשר טקסס".

והפתרון, על פי 'סוסית', הוא ערבוב. התער־בבות.

"כן. הערבוב מובנה לתוך המקום הזה, אנחנו מדינת הגירה. הטרגיות היא שהתיגוך כאן הוא לשני אתוסים – לשואה וקוממיות מצד אחד, ולמלחמה ותוקפנות מצד שני. הישראלי מפו־חד וצייתן, הוא חי בחברה בדלנית, שמרנית, מסתגרת, שלא רוצה להתערבב עם הזר. התו־צאה היא שישראלים חיים בתוך פסאורו חופש. כשמשרד החינוך נוזף במנהל תיכון מערערה שלוקח את תלמידיו למצעד זכויות אדם, זה ההיפך מחירות. המדינה מתנהלת כמו קרקס לקול צליפת השוטים.

"למה קצינים ורבנים צריכים להרצות בתיכו־נים? אלה אבני היסוד שאנחנו רוצים להניח בבסיס החיים כאן? ערכים של 'כל המדינה היא צבא' ו'אין לנו על מי לסמוך אלא על אבינו שבשמיים'? ממה אנחנו מפחדים? אם נפתח ונכיל כאב של אחרים – פלסטינים, מזרחים, עובדים זרים – זה יהפוך אותנו לפחות ניצולי שואה? מה הפחד הגדול?"

יש מיבוי שנפסיק לפחד?

"המחאה של הקיץ האחרון היא סיבה לאופטימיות. כשהקורבן סירב להמשיך להיות קו־רבן, המשתקן קיבל תפנית. מערכת החינוך בארץ מוציאה תוצרים פשיסטיים. מחנכים אותנו להיות סוסי עבודה או מלחמה, וכשאנחנו לא טובים יותר למטרות האלה, מובילים אותנו למשחטה. במובן הזה, התעוררות של מחאה כאן היא לא פחות מנס, מפני שהחוזה בישראל הוא לא חוזה של כבוד הדדי בין האזרח למדינה, אלא חוזה שדורש ממך להק־ריב את חייך ואת ילדיך ואת כל כספך, ולא לקבל כלום חזרה. מתנכים אותנו להיות דור שני במקום זה. להמשיך להיות קורבן. זה אומר להיות חרד, להיות אגרסיבי, זה אומר לשנוא. הדרך היחידה לזכות בכרטיס לישראליות היא להצטרף לקבוצת טראומה כלשהי"

"אני נראית חנונה – משקפופרית עם סוודר שגרה בגדרה – אבל אל תטעי בי, אני פאנקיסטית. אני בנאדם קיצוני. ואני גם משלמת על זה מחיר. אי אפשר להיכנס לקאנון עם חומרים כאלה. כולם פה קנאים, וזה כולל גם את הסופרים. הם יודעים מה ראוי ומה לא ראוי לכתוב. אני לא מוכנה לספר את הסיפור שרוצים שאספר. ספרות צריכה לייצר חיכוך"

"למה קצינים ורבנים צריכים להרצות בתיכונים? אלה אבני היסוד שאנחנו רוצים להניח בבסיס החיים כאן? ערכים של 'כל המדינה היא צבא' ו'אין לנו על מי לסמוך אלא על אבינו שבשמיים'? מחנכים אותנו להיות דור שני. להמשיך להיות קורבן. הדרך היחידה לזכות בכרטיס לישראליות היא להצטרף לקבוצת טראומה כלשהי"

ronamakarona@gmail.com